

R A D O V I

KNJIGA LXXX

ODJELJENJE MEDICINSKIH NAUKA

Knjiga 22

Urednik
GRUJICA ŽARKOVIĆ,
redovni član Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

Tehnički urednik
ENES EKIĆ

SARAJEVO
1984

JAKOB A. GAON

STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA MEDICINSKIH ISTRAŽIVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Danas se smatra opšte priznatom činjenicom da naučna medicinska istraživanja čine osnovu za rješavanje svih pitanja zdravstvene zaštite, počev od asanacije okoline, rješavanja društvenih zadataka vezanih za zdravstvo, tj. prevenciju bolesti, dijagnozu, adekvatnu i najefikasniju terapiju i rehabilitaciju.

U tome je potrebno korišćenje vlastitih i tuđih iskustava, jer je to jedina mogućnost da se što ekonomičnije i efikasnije pomogne zdravstvenoj službi.

Medicinska nauka učinila je posljednjih godina veliki napredak.

Mnoge tehnike, mnogi aparati su usavršeni ili novi pronadani.

Kardiovaskularna hirurgija, transplantacija organa, upotreba elektronske mikroskopije, upotreba izotopa u dijagnostičke i terapijske svrhe, novi lijekovi, banke krvi, konzerviranje kože, kostiju, očnih rožnjača, krvnih sudova samo su neznatno mali dio novosti koje se nude službi za dijagnozu i terapiju oboljenja.

U okvirima preventivne zdravstvene službe dobro je poznato da je tzv. „javno zdravstvo” racionalnim programima sprovedenim kod nas, i još više u inostranstvu, uspjelo da mnoge bolesti likvidira ili smanji na najmanju mjeru (pjegavac, rekurans, difteriju, poliomielit, morbile, itd). Posljednjih se godina sve više odvija borba na sprečavanju masovnih nezaraznih bolesti, duševnih bolesti, povreda na radu i mnogih drugih socijalno-medicinskih nedaća koje danas sve više ugrožavaju fizičke i psihičku snagu stanovništva (alkoholizam, narkomanija, epidemija saobraćajnih nesreća itd., itd).

Sigurno je da se svi ovi pozitivni rezultati medicinske prakse nikada ne bi mogli postići da iza njih ne stoji težak, često dug i samoprijegoran rad istraživača i često trnovit put naučnih ispitivanja.

Na svim našim partijskim skupovima ističe se potreba da se na visokoškolskim ustanovama, pored nastavnog procesa, istovremeno programski i planski omogući naučnoistraživački rad.

Ne treba isticati da ove dvije djelatnosti predstavljaju nerazdvojnu cjelinu. Sigurno je da bez toga nema efikasne edukacije niti se može očekivati angažovanje studenata u naučnoistraživačkom radu. Naši studenti sigurno predstavljaju buduću bazu za naučno unapređenje medicinske nauke i prakse.

Očividno je da mogućnosti naših nastavnika da se bave naučnim radom mnogo zavise od organizacije visokoškolske ustanove, od angažovanja svih članova te organizacije (kod nas UMC-a) da se stalno bave problemima nastavne tehnologije i tehnologije naučnog rada, da se normativnom regulacijom riješi problem sticanja i raspodjele dohotka na osnovu naučnoistraživačkog rada, da se preciziraju uslovi povezanosti i razmjene rada sa zdravstvenim ustanovama, da se stalno poboljšava problem angažovanja i usavršavanja naučnog kadra, uključivanje studenata u naučne radove itd., itd.

Treba naglasiti da se ta i mnoga druga pitanja na sjednicama naših naučno-nastavnih vijeća medicinskih fakulteta u Republici, rijetko tretiraju. Posljednje dvije godine, istina, Savjet Medicinskog fakulteta i SK aktivno rade, ali do sada bezuspješno, na rješavanju statusa Medicinskog fakulteta.

Uporedo s tim, SIZ-ovi nauke i SIZ-ovi za finansiranje obrazovanja ne nalaze mogućnost da se i finansijski ostvari uvođenje obaveznog programiranja i planiranja nauke i nastave. To bi sigurno onemogućilo poplavu angažovanja nekih instituta na tzv. stručnom raduu, glavnom u cilju sticanja finansijskih sredstava što mogu da rade druge naše ustanove, koje se pretežno bave medicinskom praksom.

Mora se istaći da posljednjih desetak godina nisu prijavljivani medicinski projekti multidisciplinarne prirode, koji bi iz raznih aspekata rješavali krupne medicinske probleme.

U oskudici novčanih sredstava komisijama SIZ-ova je bilo vrlo teško da se drže raznih kriterijuma za rigorozniju selekciju prijavljenih projekata, jer bi finansiranje tih projekata ostavilo veći broj naučnih radnika bez sredstava za naučni rad.

I utapanje novčanih sredstava odobrenih za naučni rad u opšti prihod mnogih naših OOUR-a, zatim rijetko raspravljanje samoupravnih organa OOUR-a o radu na projektima, kao i rijetko ili nikako raspravljanje o kriterijumima za vrednovanje naučnih radova i nagrađivanje naučnih radnika — stvorilo je stanje nedostatka motivacije za naučni rad, naročito na našim klinikama.

Dokle god ne postignemo da naša zdravstvena služba uvidi da je uslov njenog napretka naučna medicinska aktivnost i dogovaranje i sporazumijevanje naših SIZ-ova, pa i Privredne komore BiH o načinu formiranja i ostvarivanja dohotka, dotle se neće moći riješiti materijalni problemi koji sve više terete naučnoistraživački rad na našim klinikama, institutima i zavodima.

KAKO SE ODVIJA NAUČNOISTRAŽIVAČKA MEDICINSKA DJELATNOST U BOSNI I HERCEGOVINI

U našoj republici naučnim medicinskim istraživanjima se bave tri medicinska fakulteta, Zavod za zdravstvenu zaštitu SRBiH, sedam zdravstvenih regionalnih medicinskih centara i odbori odjeljenja medicinskih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, koja uglavnom ima koordinirajuću i pomažuću ulogu u pitanju istraživanja iz oblasti kardiovaskularnih oboljenja, malignih oboljenja, endemske nefropatije, virusnog hepatitisa i ispitivanja lijekova.

Prema nekim službenim podacima, u još oko 40 zdravstvenih organizacija u Republici odvija se naučnoistraživački rad.

Posebna pažnja u podizanju medicinskih kadrova za medicinska istraživanja vrši se na medicinskim fakultetima u Sarajevu i u Tuzli, putem postdiplomskih studija na kojima kandidati obrađuju naučne teme kao uslov za ispite koje polažu.

Glavni vidovi istraživanja, prema podacima iz našeg časopisa Folia, Medicinskog arhiva i časopisa podružnica Društva ljekara BiH (Folia medica salina, Scripta medica) i prema Biltenima SIZ-a za nauku Bosne i Hercegovine, obavljaju se i preko radova na magistarskim i doktorskim disertacijama i naučnim projektima.

U toku posljednjih godina oko 42 posto naučnih radova u Republici odnosi se na klinička istraživanja ili na primjenu raznih metoda i testova u dijagnostici, terapiji i etiopatogenezi.

U oko 30–35 posto magistarskih i doktorskih disertacija obrađuju se kliničko-epidemiološke studije.

U oko 10–15 posto radovi imaju karakter eksperimentalnih istraživanja, kojim se bave pretežno naučni radnici u institutima pretkliničkih predmeta.

U neznatnom broju slučajeva naučni timovi su sastavljeni od istraživača kliničara, pretkliničara i naučnih radnika iz drugih naučnih disciplina.

Većina naučnih kadrova na Medicinskom fakultetu u Sarajevu otpada na institute (70 posto), a oko 40 posto na klinike.

Kada je riječ o fundamentalnim biomedicinskim istraživanjima, treba reći da ova istraživanja još uvijek spadaju među najbrojnije radove na Medicinskom fakultetu u Sarajevu.

Treba istaći da su ova istraživanja potrebna za obogaćenje nauke i da su vrlo korisna za pomoć timovima koji su angažovani u naučnom rješavanju mnogih problema zdravstvene problematike.

Napredak fundamentalnih istraživanja mnogo zavisi od investicionih ulaganja. Ova proširuju mogućnost ovih istraživanja, koja pružaju potrebna znanja za stvaranje mnogih naučnih saznanja za obavljanje novih ispitivanja, za dobijanje novih lijekova, novih preventivnih poduhvata i hirurških zahvata, novih terapijskih procedura itd.

Dugogodišnji rad nekih naših instituta na obradi problema koji spadaju u bazična biomedicinska istraživanja stvorili su tzv. „naučnu školu” za odgovarajući problem. Stoga se autoritet tih naučnih instituta i klinička istraživanja nekih naših klinika uvažavaju ne samo kod nas nego i u mnogim inostranim renomiranim ustanovama (vidi Folia med. Fac. med. Univ. od 1970–1982).

Opaža se da postdiplomski kursevi dosta osposobljavaju naše medicinske kadrove da magistarske i druge radove sve više obrađuju po kautelama naučnih principa i da se po uspješno završenim kursovima sve više drže Horacijevog principa: Odabirajte teme, čijoj obradi su vaše sile dorasle (Sunite materiam vestris qui seribites aequam viribus. O. Horratius Flaccus).

Mora se istaći da se kod nas u Bosni i Hercegovini dosta rijetko obrađuju problemi iz oblasti kliničko-laboratorijskih istraživanja, ispitivanja vrijednosti novih lijekova, modernih hirurških i rehabilitacionih intervencija i da se objavljuje malo radova iz oblasti brze dijagnoze, urgentnog liječenja i rehabilitacije akutnih napada koronarne bolesti, novih dostignuća plastične hirurgije, liječenja hipertenzije i drugih, kod nas po morbiditetu i mortalitetu prioritetnih masovnih nezaraznih bolesti.

Istaknimo da se dosta rijetko naučno obrađuju savremeni problemi preventivne medicine — o primarnoj zdravstvenoj zaštiti, o organizaciji zdravstvene zaštite, o rezultatima samoupravljanja (npr., kod nas nije ni raspravljano o koristi ili o šteti utapanja Medicinskog fakulteta u veliku zdravstvenu organizaciju UMC) itd., itd.

Mora se objektivno napomenuti da je naučnoistraživački rad u Bosni i Hercegovini vidno uticao i znatno doprinio, u našim mogućnostima, na podizanje nivoa zdravstvene zaštite. Neki naučni radovi Medicinskog fakulteta u Sarajevu imaju odjeka u svjetskoj nauci pa se traže separati. To treba zahvaliti najviše časopisu Folia, koji se objavljuje na engleskom jeziku.

Šta da se radi i kako ukloniti glavne razloge za takvo stanje?

Treba istaći da su uzroci multikauzalne prirode i da su se oni nagomilavali posljednjih deset godina bez aktivne, široko organizovane društveno-političke akcije u saradnji sa zdravstvenim radnicima.

Na brojnim sastancima uzroci su naglašavani, ali nije nikada bilo organizovane zaduženosti na nivou fakulteta, Univerziteta, da se razni zaključci na djelu sprovedu.

Teško je sada detaljnije govoriti kako rješavati pojedine probleme koji koče ili onemogućavaju naučnoistraživački rad kod nas. Glavni problemi, kojima bi Savez komunista Medicinskog fakulteta u Sarajevu trebalo da bude idejno-politički pokretač, a grupe nastavnika i pomoćnog osoblja zadužene da rade na njihovom praktičnom rješavanju, bili bi sljedeći:

1. U cilju rješavanja problema pravnog položaja i statusa Medicinskog fakulteta i njegovog odnosa sa sadašnjom složenom organizacijom UMC-a, potrebno je obaviti takvu samoupravnu reorganizaciju koja će omogućiti nastavnu, naučnoistraživačku i zdravstvenu djelatnost kao jedinstveni proces, uz regulisan društveni i ekonomski status i očuvan identitet Medicinskog fakulteta kao sastavnog dijela Univerziteta u Sarajevu.

2. Potrebno je uže se povezati sa Rektoratom Univerziteta, s njim zajednički rješavati probleme nastavno-naučnog kadra i drugo, vodeći računa da oko 20 posto zaposlenih na Sarajevskom univerzitetu otpada na Medicinski fakultet (podaci za 1981—1982).

Treba raditi na organizaciji naučnog rada, njegovom povezivanju sa zdravstvom, na stvaranju kriterijuma, na evaluaciji naučnih radova, posebno doktorskih i magistarskih disertacija i oslanjati se na međunarodne kriterijume.

Podvojenost naučnog rada na klinička i pretklinička istraživanja treba prevladati s obzirom na potrebu da se kombinuju klinička i bazična ispitivanja. To isto važi i za epidemiološka i socijalno-medicinska istraživanja.

3. Potrebno je riješiti pitanje materijalne stimulacije naučnoistraživačkih radova, kako nastavno osoblje ne bi prihvatilo poslova „sa strane” iz nužde, što svakako oduzima potrebno vrijeme za naučni rad, za vlastito usavršavanje i napredovanje. Internim aktima Medicinskog fakulteta treba riješiti unošenje stimulativnih mjera za pravilno vrednovanje i nagrađivanje rezultata naučnog rada u cilju valorizacije na osnovu u nauci priznatih kriterijuma. Potrebno je razmotriti mogućnost prijema studenata koji imaju volju za naučnim radom i pokazuju kreativne sposobnosti za demonstratore na institutima i klinikama i pomoći stručnom klubu studenata Medicinskog fakulteta u Sarajevu u osavremenjavanju programa njihove stručne i naučne djelatnosti i podsticati nastavnike da im pomažu.

4. Treba regulisati broj prijema studenata na Medicinski fakultet radi rastećenja obavezama predviđenih aktima Fakulteta i riješiti odnose Medicinskog fakulteta sa Višom medicinskom školom, Stomatološkim i Farmaceutskim fakultetom.

5. Potrebno je rješavati odnose nauke i nastave na medicinskim fakultetima i planski i programski utvrditi, a finansijski ostvariti, paralelni rad na ovim zadacima. Pri tome treba ostvariti saradnju sa zdravstvenim i drugim privrednim organizacijama i ustanovama društvenih djelatnosti, jer briga za zdravlje spada u kategoriju privrednih djelatnosti s obzirom da čuva zdravlje ljudi i njihovu sposobnost za rad. Pri tome je potrebno definirati pojam stručnog rada na institutima Medicinskog fakulteta u pogledu njegovog kvantiteta i kvaliteta.

Plan i program naučnoistraživačkog rada treba da nađu mjesta u srednjoročnim i dugoročnim planovima društvenog razvoja.

Sva ova do sada navedena pitanja treba da daju jasno definisan odgovor na pitanje statusa nastavnika i saradnika koji učestvuju u naučnom radu, statusa nastavnika i saradnika koji učestvuju u zdravstvenoj djelatnosti sa naučno-nastavnom bazom i organizacijom fakulteta i usaglasiti sa Zakonom o udruženom radu, Zakonom o visokom školstvu i Zakonom o radnim odnosima.

6. Već više godina na Medicinskom fakultetu u Sarajevu prisutna je štednja kada se radi o održavanju zgrada i učionica. Već se osjećaju štetne posljedice po uvoz naučnoistraživačke opreme, časopisa, knjiga, laboratorijskih životinja, neophodnih bioloških preparata. Sve to ima znatnog uticaja na pad naučnog rada ne samo na klinikama nego i na institutima, koji nisu u mogućnosti da više prostora posvete studentima za njihovo neophodno upoznavanje sa naučnim radom, naročito iz oblasti fundamentalnih nauka, koje ne mogu raditi bez novčanih sredstava, vrlo često deviznog porijekla. Sigurno da i materijalne uslove života naših studenata treba uporedo rješavati, ako želimo da rezultati edukacije budu adekvatni vremenski određeni.

i Za sve ove krugove neriješenih problema morali bismo na Medicinskom fakultetu formirati organizovana tijela, koja bi uklanjala navedene uzroke zaostajanja kvaliteta nastavnog rada, a naročito opadanja naučnoistraživačkog rada.

To svakako podrazumijeva, dugoročan rad koji traži saradnju sa društvenim i političkim strukturama društva u njegovom rješavanju, uprkos nagomilanim ekonomskim teškoćama s kojima se danas bori naše društvo.

7. Potrebno je omogućiti nastavno-naučnom vijeću da se pretežno bavi pitanjima naučnog i nastavnog rada i problemima vezanim za ta pitanja.

8. Perspektivni plan razvoja nastavnog procesa treba razraditi služeći se preporukama Svjetske zdravstvene organizacije i rezultatima naučnoistraživačkog rada prema prioritetnim zadacima, koji proističu iz potreba naše zdravstvene problematike i medicinske nauke kod nas i u svijetu.

Na kraju, recimo da je probleme, koji koče razvoj naučnog rada kod nas, potrebno dobro upoznati i rješavati ih na organizovan način i da je potrebno energično raditi na stvaranju klime za naučni rad i na podizanju ugleda naučnih radnika putem objektivne valorizacije i njihovog pravednijeg nagrađivanja. Ako u tome uspijemo, sigurno je da ne treba sumnjati u svijetlu perspektivu naučnih istraživanja u Bosni i Hercegovini.